

Bulletin van
Arctic Peoples Alert
nummer 15 - voorjaar 2003

arctica

Colofon

Arctica is het bulletin van stichting Arctic Peoples Alert. Arctic Peoples Alert is een Nederlandse belangenorganisatie voor inheemse volken in het Noordpoolgebied.
nummer 15 - voorjaar 2003

prijs: €1,60
donateur Arctic Peoples Alert:
minimaal €10,- per jaar

Arctic Peoples Alert
Zusterstraat 58 B
2512 TN Den Haag
Telefoon: 070 4020943
Fax: 070 3882915
E-mail: arctica@planet.nl
Web-site: www.arctica.nl

Postbank: 440 8028
Actierekening: 40092
KvK: 41157171

Redactie: Jan van Boeckel, Govert de Groot en Charles van den Ouweland. Met bijdragen van: Liesbeth ten Cate en Odile Nelson

ISSN: 1387-2818

Druk: Adelante, Den Haag
op minder milieubelastend papier
Lay-out: Sandra de la Combé

Oplage: 2000 exemplaren
Foto voorpagina: Bezoek aan het jachtkamp van Dominique Pokue en familie
(voorjaar 1990, foto: Govert de Groot).

Inhoud:

Arctic Peoples Alert

Govert de Groot

Arctic Peoples Alert heeft zich in de afgelopen periode bezonnen op de vraag hoe wij onze doelmatigheid kunnen vergroten en op welke manier wij het beste steun aan de Nenets kunnen geven. Hierdoor heeft deze Arctica even op zich laten wachten.

Van stichting **DOEN** hebben wij een subsidie gekregen voor de uitvoering van een Needs Assessment voor de Nenets in de Nenets Autonome Okrug (NAO). DOEN stimuleert en financiert namelijk initiatieven voor etnische of sociale minderheden die door henzelf worden gedragen. DOEN kan dit doen met geld van de Nationale Postcode Loterij. In september 2002 brachten wij opnieuw een bezoek aan de **Nenets** en namen deel aan de conferentie *Monitoring of the Pechora Sea - The present and future*. In oktober 2002 namen we in de Deense stad Hundested deel aan de derde CHUM-vergadering, het overleg van o.a. supportgroepen voor inheemse volken in de Russische Federatie.

De ontwikkelingen in de NAO gaan snel. De **olie-exploitatie** brengt veel schade toe aan de toendra. De exploitanten houden zich niet aan de wettelijke regels en dat heeft gevolgen voor de Nenets.

Februari 2003 was in Nederland een van de warmste februarimaanden sinds men is begonnen met meten. De **klimaatverandering** in de Arctis voltrekt zich in een onrustbarend hoog tempo. Dat betekent bijvoorbeeld dat de rol van de ouderen in de Inuit-samenleving verandert. Ook heeft het gevolgen voor de rendieren, die steeds moeilijker bij hun voedsel kunnen komen.

Omdat de politieke gebeurtenissen in Nederland elkaar snel en vaak onvoorspelbaar opvolgden, zijn we het afgelopen jaar nauwelijks actief geweest richting parlement en regering.

Eind februari kwam het goede nieuws dat de Nederlandse luchtmacht eindelijk stopt met haar **laagvliegoefeningen** met F-16 straaljagers boven het grondgebied en de jachtkampen van de Innu-Indianen in Nitassinan (delen van Labrador en Quebec, in Canada). Gebrek aan kunstlicht is officieel een van de redenen, maar het heeft in feite natuurlijk alles te maken met de omstandigheid dat het verwachte gevechtsgebied van de F-16 piloot verplaatst is van een koud en besneeuwd Oost-Duitsland en Polen naar een Midden-Oosten vol zandkorrels. Sinds 1986 hebben wij tegen deze laagvliegoefeningen campagne gevoerd. Hiermee is ten langen leste een einde gekomen aan de schending door Nederland van de rechten van de Innu. Wij hopen dat daarmee voor ons het dossier "Laagvliegen door Nederland" gesloten is.

Het toeval wil dat we net **officieel** bij de notaris onze naam hebben laten veranderen van Stichting Innu Steungroep naar **Stichting Arctic Peoples Alert**.

Velen hebben naar aanleiding van de in december 2002 toegezonden folder met acceptgiro hun donateurschap voldaan of een bijdrage gestort op onze postbankrekening **40092**. Donateurs die dit nog niet hebben gedaan willen wij hier graag nog even aan herinneren.

Nederlands laagvliegen boven Innu-Indianen gestopt

Govert de Groot

Op 28 februari 2003 stelde mevrouw Farah Karimi (GroenLinks) Kamervragen over het bericht dat de laagvliegoefeningen boven de jachtkampen van de Innu-Indianen zouden worden gestopt. Frappant is dat op dezelfde dag de demissionaire minister van Defensie de Tweede Kamer middels een brief liet weten dat de Koninklijke Luchtmacht heeft besloten het laagvliegen met ingang van 1 januari 2003 te staken. Met deze brief is slechts een deel van de vragen beantwoord. Op 28 maart 2003 zond de minister zijn antwoord naar de kamer.

Brief

In de brief aan de Tweede Kamer geeft demissionair minister van Defensie Kamp aan welke overwegingen ten grondslag liggen aan het besluit om de laagvliegoefeningen vanaf de Canadese vliegbasis Goose Bay in Labrador te beëindigen:

"Ten eerste heeft zich blijkens recente gewapende conflicten een accentverschuiving voorgedaan van laagvliegoperaties (die tijdens de Oost-West confrontatie nog buitengewoon belangrijk waren) naar operaties op middelbare hoogte. Ten gevolge van deze operationele ontwikkeling heeft het oefenen van vliegers in laagvliegen, waartoe Goose Bay een goede mogelijkheid bood, aan belang ingeboet.

Ten tweede hebben operaties die bij nacht worden uitgevoerd, juist aan betekenis gewonnen. Dientengevolge is de nadruk verschoven naar nachtelijke oefenvluchten waarbij gebruik kan worden gemaakt van de *"targeting pod"* (TGP) en *"Night Vision Goggles"* (NVG). De laatste twee jaar is gebleken dat deze trainingen in Goose Bay moeilijk gehouden kunnen worden. Redenen hiervoor zijn dat slechts een korte periode, namelijk de maanden september en oktober, voor NVG-oefenvluchten beschikbaar is, dat in het oefengebied slechts zeer spaarzaam kunstmatig licht aanwezig is, en dat weinig geschikte TGP-doelwitten aanwezig zijn. Ook zijn de gelegenheden 's nachts op middelbare hoogte *"close air support"* (CAS) missies met behulp van *"Forward Air Controllers"* uit te voeren, beperkt. Tevens zijn de mogelijkheden om *"Combined Air Operations"* (COMAO) uit te voeren, waarbij een groot aantal vliegtuigen van verschillende typen in één oefening wordt ingezet, de afgelopen jaren afgenomen.

Ten derde nemen de kosten van de oefenvluchten boven Goose Bay toe, terwijl de beschikbare financiële middelen van de krijgsmacht en dus ook de Koninklijke Luchtmacht krimpen.

Deze overwegingen hebben ertoe geleid dat Nederland heeft besloten zich per 1 maart 2004 uit het betreffende *"Memorandum of Understanding"* (MOU) terug te trekken. Overigens blijft het verdrag met Canada, waaraan deze MOU is opgehangen, wel intact. Hierdoor blijven in de toekomst oefeningen van andere militaire eenheden in Canada mogelijk.

Met deze beslissing komt een eind aan jaren van zeer gewaardeerde samenwerking met Canada op dit gebied, waarmee in 1986 een begin is gemaakt. De partners van Nederland in Goose Bay, te weten Duitsland, Italië en het Verenigd Koninkrijk, zijn van de Nederlandse beslissing op de hoogte gesteld.

Als alternatieve trainingslocatie wordt dit jaar beperkt gebruik gemaakt van faciliteiten in Californië ("El Centro") en mogelijk van faciliteiten in Florida, beide in de Verenigde Staten. Voor 2004 komt El Centro niet meer in aanmerking. Daarom wordt in overleg met de Verenigde Staten gezocht naar alternatieven. Tevens wordt gekeken naar de optie van de Vliegbasis Moron in Spanje. Laatgenoemde biedt ten opzichte van Goose Bay meer nachtvliegmogelijkheden. Bovendien zijn er meer oefendoelen beschikbaar en biedt het klimaat aldaar mogelijkheden om ook in de winterperiode te trainen."

Kamervragen

Toevallig op dezelfde dag had Tweede-Kamerlid Farah Karimi (GroenLinks), geïnformeerd door Arctic Peoples Alert, de minister van Defensie een aantal Kamervragen omtrent "de luchtmachtbasis Leeuwarden" gesteld naar aanleiding van een bericht in de Leeuwarder Courant van 30 januari 2003. In deze krant werd gemeld dat de F-16 gevechtsvliegtuigen van luchtmachtbasis Leeuwarden dit jaar niet zouden gaan oefenen vanaf de Canadese vliegbasis Goose Bay. Op 28 maart antwoordde de minister.

1. Is het waar dat de F-16's van de luchtmachtbasis Leeuwarden niet langer in Labrador en Quebec oefenen en dat de oefeningen vanaf heden vanaf de Amerikaanse marinebasis El Centro plaatsvinden?

V.l.n.r. Penote (Ben) Michel en Daniel Ashini op luchtmachtbasis Volkel (12 oktober 1992).

Zijn inmiddels alle F-16 laagvliegoefeningen van de Koninklijke Luchtmacht verplaatst van Goose Bay naar El Centro? Is deze verplaatsing tijdelijk of heeft zij een permanent karakter?

5. Wat zijn de voordelen van El Centro ten opzichte van Goose Bay? Wat zijn de verschillen qua oefenfaciliteiten tussen de luchtmachtbasis Goose Bay en de marinebasis El Centro? Zijn er met betrekking tot El Centro ook milieubeperkingen van toepassing en heeft de plaatselijke bevolking hier ook hinder van de oefeningen?

6. Is de verplaatsing van de oefeningen naar El Centro ook ingegeven vanuit strategische overwegingen? Is de aard van de oefeningen mogelijk veranderd vanwege een verwachte andere inzet van F-16"s, bijvoorbeeld in oorlogsgebieden in het Midden-Oosten?

9. Hebben Nederlandse F-16"s inmiddels laagvliegoefeningen uitgevoerd vanaf de marinebasis El Centro of hebben deze in het geheel nog niet plaatsgevonden? Biedt marinebasis El Centro deze oefenmogelijkheden wel?

Ja, vooruitlopend op de formele opzegging van het *Memorandum of Understanding* per 1 maart 2004 zijn alle Nederlandse F-16 operaties in Labrador en Quebec gestaakt met ingang van 1 januari 2003. Ik heb u met mijn brief van 28 februari jongstleden op de hoogte gebracht van de beweegredenen om de laagvliegoefeningen op Goose Bay stop te zetten (28600 X nr 41). De KLu heeft in 2002, naast de vliegoperaties in Goose Bay, zes weken geopereerd vanaf het vliegveld El Centro in de V.S.. Het doel van deze operaties was te bezien of de oefenfaciliteiten van El Centro voldoen aan de eisen voor het uitvoeren van vliegoperaties op middelbare hoogte. Hoewel dat het geval is, komt El Centro niet meer in aanmerking voor gebruik in 2004. Daarom wordt in overleg met de V.S. gezocht naar alternatieven om de vereiste training te realiseren. Tevens wordt gekeken naar de optie van de vliegbasis Moron in Spanje. De aspecten milieu en geluidsoverlast worden te allen tijde meegenomen in het keuzeproces.

2. Is u bekend of de luchtmachten van het Verenigd Koninkrijk, de Bondsrepubliek Duitsland, België en Italië hun laagvliegoefeningen ook naar El Centro of elders verplaatsen?

De luchtmacht van het Verenigd Koninkrijk is voornemens om de laagvliegoperaties in Goose Bay vooralsnog te continueren. De intenties van de luchtmacht van de Bondsrepubliek Duitsland en van de Italiaanse Luchtmacht op dit gebied zijn onbekend. De Belgische Luchtmacht heeft na 1986 geen laagvliegoperaties meer uitgevoerd in Goose Bay.

3. Wat zijn de consequenties van de verplaatsing van de Nederlandse laagvliegoefeningen voor de samenwerking tussen de Nederlandse en Belgische luchtmacht? Vervallen hiermee ook de oefeningen die de marine, land- en luchtmacht in Canada verrichten in het kader van het zogenoemde *forward air controlling?*

Het verplaatsen van de vliegoperaties heeft geen invloed op de samenwerking tussen de Nederlandse en Belgische luchtmacht. Het beoefenen van *Forward Air Controlling* is één van de eisen waaraan een nieuwe locatie dient te voldoen. Oefeningen in dat kader zullen op een nieuwe locatie worden gecontinueerd.

7. Wat gebeurt er met de faciliteiten in Goose Bay waarin Nederland sinds 1986 heeft geïnvesteerd? Worden deze verkocht?

Oorspronkelijk bestaande gebouwen zullen na beëindigen van het MoU worden overgedragen aan de Canadese militaire autoriteiten zonder betaling van een restwaarde. Dit is conform het gestelde in het MoU. De met Nederlandse gelden uitgevoerde nieuwbouw wordt overgenomen tegen betaling van de restwaarde. Roerende goederen worden ter plaatse verkocht of verscheept naar Nederland.

8. Heeft het verplaatsen van de laagvliegoefeningen naar de Verenigde Staten consequenties voor het laagvliegverdrag, of wordt de uitvoering ervan alleen tijdelijk opgeschort? Overweegt de regering in 2006 een nieuw laagvliegverdrag met Canada te sluiten? Wat

heeft het stoppen voor consequenties voor het bestaande *Memorandum of Understanding?*

Het verdrag tussen Canada en Nederland behelst de training van Nederlandse strijdkrachten in Canada. Aangezien naast de bestaande oefening "Maple Flag" mogelijkerwijs in de toekomst andere trainingen door Nederlandse strijdkrachten in Canada zullen plaatsvinden, dient dit verdrag in stand te worden gehouden. Als onderdeel van dit verdrag is een *Memorandum of Understanding* (MoU) getekend voor het gebruik van CFB Goose Bay in het kader van laagvliegoperaties. Dit MoU met Canada wordt definitief beëindigd.

10. Hoe zijn de besprekingen binnen het Institute for Environmental Monitoring and Research, waarin ook de Innu Nation participeert, verder verlopen? Is de Nederlandse Luchtmacht hier ooit actief bij betrokken geweest?

Het *Institute for Environmental Monitoring and Research* is een nationale (Canadese) aangelegenheid. De Canadese strijdkrachten treden op als vertegenwoordiger voor de Koninklijke Luchtmacht. Jaarlijks vindt bilateraal overleg plaats over de door het instituut uitgebrachte rapportage.

11. Hoeveel sorties heeft de Koninklijke Luchtmacht van 2000 tot op heden verricht vanaf Goose Bay in het kader van het laagvliegoefenprogramma in Canada?

De Koninklijke Luchtmacht heeft van april 2000 tot en met september 2002 4751 sorties gevlogen vanaf Goose Bay in het kader van het laagvliegprogramma.

nr. V2020308100 (vraag 4 ontbreekt).

1986

Afgezien van de andere problemen waarmee de Innu in Nitassinan (Labrador en Quebec) worden geconfronteerd, zoals houtwinning en mijnbouw, is dit een gunstige ontwikkeling. Als nu ook nog de luchtmachten van de overige landen hun oefeningen zouden staken, zou de rust boven hun grondgebied en hun tentenkampen grotendeels kunnen terugkeren en hebben de Innu gelegenheid zich te concentreren op andere bedreigingen voor hun cultuur.
De Innu hebben ons, tijdens hun eerste bezoek aan Nederland in 1986, opgeroepen tot het voeren van een campagne tegen de Nederlandse laagvliegoefeningen in Canada. In 1992 hebben wij daarvoor de voorloper van Arctic Peoples Alert, de stichting Innu Steungroep, opgericht. In 1986 werd nog beweerd dat er in het laagvliegoefengebied geen mensen zouden wonen. Sindsdien is er veel gebeurd waardoor dat onhoudbare beeld is weggenomen zoals: Kamervragen en -debatten; een kort geding tegen de staat; een actie op de landingsbaan van de luchtmachtbasis Volkel waaraan ook Innu-vertegenwoordigers deelnamen; een symposium over het laagvliegen "How can one own the sky?"; een 'jachtkamp' voor de Canadese ambassade; een'jachtkamp' bij Volkel waarbij ook Innu aanwezig waren; de bezetting van het Nederlandse consulaat in Toronto en natuurlijk de acties van de Innu zelf op de vliegbasis Goose Bay, waarbij hun president Peter Penashue in een stoutmoedige bui zelfs in een Nederlandse F-16 is geklommen. Het is opvallend en tegelijk ook tekenend dat niet de zorg om het lot van de Innu de reden is waarom de Koninklijke Luchtmacht haar oefeningen staakt. Nee, een van de belangrijkste redenen is het gebrek aan kunstlicht in Nitassinan! Hiermee is eindelijk een eind gekomen aan de schending door Nederland van de rechten van de Innu.

Peter Panushue klimt in een Nederlandse F-16 (september 1993; foto: Innu Nation).

Klimaatverandering heeft gevolgen voor de traditionele kennis Inuit

Odile Nelson, journalist Nunatsiaq

Klimaatverandering is een bedreiging voor de rol die Inuit-ouderen in hun gemeenschappen spelen omdat hun traditionele kennis daardoor onbetrouwbaar wordt. Dat vertelden Inuit-ouderen tijdens een workshop over het broeikaseffect die in januari 2003 in Kangiqsujuaq plaatsvond. Kangiqsujuaq is een Inuit-gemeenschap in Nunavik, het noorden van Quebec, niet de verwarren met de nieuwe provincie Nunavut.

De workshop was de laatste van een serie bijeenkomsten over klimaatverandering die onderzoekers van de Laval Universiteit vanaf begin 2002 hebben georganiseerd in het arctische deel van Canada, tezamen met Inuit Tapiriit Kanatami (ITK) en regionale Inuit-organisaties. Doel was waarnemingen te verzamelen van klimaatverandering in de Arctis en de gevolgen van die veranderingen voor de volksgezondheid in de noordelijke gemeenschappen.

Grilligheid

De boodschap uit Kangiqsujuaq was globaal dezelfde als die uit Puvirnituq en Ivujivik (beide liggen in Nunavik), en ook die uit Nain (Labrador) en Tuktoyaktak (North West Territories), aldus onderzoeker en projecthoofd Chris Furgal: het arctische klimaat verandert en vele onvoorziene aspecten van het leven van de Inuit veranderen daarin mee. *"Milieuverandering heeft gevolgen voor de mate waarin tradities in de gemeenschappen een rol spelen,"* zegt Furgal. *"In Nunavik en andere regio's hebben de ouderen hun zorgen kenbaar gemaakt.*

V.l.n.r. Marilyn Goodhope en Sterling Golojergen leggen zandzakken op de 'dijk' van Milieudefensie tijdens VN-klimaatconferentie in Den Haag (november 2000).

Ze zeiden: *'Een deel van mijn rol in de gemeenschap is niet langer van belang.' Ze kunnen niet langer de informatie verschaffen of het een goede of slechte dag is om te jagen, of het weer voorspellen en informatie doorgeven over hoe men in de natuur kan overleven."*

Naalak Nappalakuit uit Kangiqsujuaq bevestigde dat klimaatverandering gevolgen heeft gehad voor zijn rol als *elder*. Er zijn altijd fluctuaties in het weer en in de temperatuur geweest, zei hij in de workshop, maar de veranderingen die we vandaag zien zijn zonder precedent. Nappalak zei dat hij zich minder genegen voelt weersvoorspellingen te doen nu het milieu zo onvoorspelbaar is geworden: "Vroeger wisten we, door naar de lucht te kijken, of er stormen op komst waren of dat het kalm weer zou worden. *Tegenwoordig is het zo, dat net als je denkt te weten hoe het weer zal worden, het binnen een ogenblik kan veranderen. Het is de grilligheid die het meest merkbaar is."*

Het weer is alleen nog maar de top van de smeltende ijsberg. Nappalak, en met hem Inuit-ouderen in het hele land, berichten in de workshop ook over vele andere milieuveranderingen. Steekvliegen en roodborstjes zijn naar het noorden gemigreerd en worden nu regelmatig gezien in Kuujjuaq (Nunavik). Ooit vlogen ganzen dicht genoeg bij Ivujivik dat jagers ze konden schieten, maar nu vindt de herfsttrek van de vogels te ver naar het oosten plaats om nog jacht mogelijk te maken. Nappalak zelf heeft gemerkt dat het land dat vroeger, toen hij klein was, vochtig was, nu droog is. De zon heeft meer kracht en er zijn hittegolven, zei hij. Het water rondom zijn gemeenschap, dat eens helder en drinkbaar was, is nu modderig en ongeschikt voor consumptie.

En dan is er het ijs - de poort naar de zeehondenjacht. Ieder jaar vormt het ijs zich later in de winter en smelt het ook weer eerder in de lente. *"In mijn gemeenschap zou de zee nu inmiddels bevroren moeten zijn, maar we hebben nog steeds hier en daar open water. Dat is laat voor de tijd van het jaar,"* zei hij. *"Het kan gevaarlijk zijn voor jagers, want als je niet voorzichtig bent loop je gevaar."*

Konijnenkoorts

Tezamen met de ouderen probeert Furgal vast te stellen wat de relatie is tussen de fysieke verschijnselen van klimaatverandering en de gevolgen voor de gezondheid en de samenleving.

Sommige verbanden zijn direct en duidelijk zichtbaar. Furgal en de ouderen zien een duidelijke link tussen onvoorspelbare stormen en een toename van ongelukken en sterfgevallen. Veranderingen in de ijsverdeling en -stabiliteit hebben geleid tot meer jachtongelukken op het zwakke ijs.

Maar andere gevolgen, zoals het effect van klimaatverandering op de traditionele rol van de *elders*, zijn verrassend. En sommige gevolgen treden nu nog niet eens aan het licht.
Zo zou bijvoorbeeld, aldus Furgal, het verschijnen van nieuwe soorten in de regio kunnen leiden tot nieuwe, dier-gerelateerde ziekten: "*Een van de dingen waar ze zich in Nunavik zorgen over maken zijn de hazen. Er zijn een paar gevallen geweest van de dodelijke ziekte tularemia ('konijnenenkoorts'). De reikwijdte van het gebied waarover die hazen zich verspreiden is sterk bepaald door milieufactoren. De mogelijkheid bestaat dat die hazen verder naar het noorden trekken als het klimaat warmer wordt en dan kan de ziekte zich verspreiden onder de arctische hazenpopulatie. Met betrekking tot tularemia weten we dat er een paar mensen aan de noordkant van Quebec in de laatste tien jaar aan die ziekte zijn gestorven.*"
Andere indirecte verbanden zijn volgens Furgal een mogelijke toename van het aantal gevallen van botulisme bij warmer weer en een afname van de consumptie van wild, nu de migratiepatronen van de kariboe en de ganzen veranderen.
De volgende stap, aldus de onderzoeker, is dat nu regeringsinstanties naar de bevindingen van de Inuit kijken en manieren ontwikkelen waarop zij zich kunnen aanpassen aan de potentiële negatieve gevolgen.
Binnenkort zal een conceptsamenvatting van de workshops aan alle deelnemers worden voorgelegd. Na goedkeuring zal het rapport worden gepresenteerd aan het Canadese ministerie van Milieu.

Vertaling en bewerking: Jan van Boeckel.

www.nunatsiaq.com/news/nunavik
www.itk.ca
www.ec.gc.ca
www.acia.uaf.edu
www.arcticpeoples.org

Impact klimaatverandering op rendieren

De opwarming van de aarde heeft een hinderlijk gevolg voor rendieren, kariboes en elanden in de permafrostgebieden in de Arctis. Wanneer de regenval op sneeuw toeneemt, kan zich een ijskorst vormen die deze dieren voor grote problemen stelt. Ze kunnen de ijsplak niet breken om bij het voedsel te komen, waardoor er een toenemend aantal dieren sterft.
Onderzoekers van de universiteit van Washington in Seattle hebben aan de hand van weergegevens en bodemmonsters bestudeerd hoe het ijs wordt gevormd. Het regenwater sijpelt door de sneeuw en bevriest vervolgens op de koude permafrostbodem. Sterke zuidelijke winden, stormen en het binnenstromen van warme lucht verhogen allemaal de kans op regen- in plaats van sneeuwbuien. Dit weerpatroon wordt *Noord-Atlantische oscillatie* genoemd. De onderzoekers voorspellen dat tegen het jaar 2080 veertig procent meer landoppervlak door dit weerfenomeen zal worden getroffen, waardoor de biotoop die er voor de rendieren overblijft nog kleiner wordt dan die al is.

Snowchange

Tussen 22 en 25 februari 2003 vond in Moermansk, in Noord-Rusland, de conferentie *Snowchange 2003* plaats. Inheemse vertegenwoordigers uit het noordpoolgebied spraken over de gevolgen van klimaatverandering. In de slotverklaring refereren de inheemse gasten ook aan dit nieuwe verschijnsel: "*Zoals arctische volken al sinds mensenheugenis hebben laten zien, vereist het leven in het Noorden veel flexibiliteit (...) De wereld bevindt zich in een spiraal van verandering en onzekerheid. De deelnemers aan Snowchange 2003 (...) hebben met elkaar verhalen uitgewisseld over gemeenschappelijke ervaringen. Temperaturen zijn gestegen en het weer is onvoorspelbaar; het zee-ijs is dunner en bovendien bevriest het later in de herfst en smelt het eerder in de lente. Winterregens creëren dikke lagen ijs op de toendra. Soorten die de basis vormen voor onze traditionele levensstijl - walvissen, zeehonden, rendieren en vele vogels - worden steeds meer bedreigd door klimaatverandering. We bezitten de Aarde niet, we hebben haar slechts in bruikleen van toekomstige generaties.*"

www.snowchange.org

Red House project in Oost-Groenland

In het kader van het afstudeerproject voor mijn studie Scandinavistiek met afstudeerrichtingen Noors en Arctische Studiën aan de Rijksuniversiteit van Groningen kreeg ik de mogelijkheid een tijdje in Oost-Groenland te verblijven. In de zomer van 2002 liep ik stage in het cultuurhistorisch museum van het stadje Tasiilaq (ca. 1800 inwoners), wellicht beter bekend onder de naam Ammassalik. Het grootste gedeelte van de tijd werkte ik als vrijwilliger mee in *'The Red House'*, een sociaal werkgelegenheidsproject en de naam van het hotel waartoe de uit Zuid-Tirol afkomstige Robert Peroni het initiatief genomen heeft. Sinds 1980 woont hij vrijwel permanent in Oost-Groenland, temidden van de inheemse bevolking. Samen met de inwoners van Tasiilaq en zijn financiële partner Tobias Ignatiussen, de grote jager, probeert hij sociaal- en milieuvriendelijk toerisme in deze regio van de grond te krijgen. Overeenkomstig de wensen van de Groenlandse bevolking hebben ze een aantal richtlijnen opgesteld waaraan het toerisme in Tasiilaq moet voldoen: massatoerisme moet worden voorkomen, het toerisme moet zoveel mogelijk passen binnen een ecologisch verantwoord kader en zijn aangepast aan de plaatselijke omstandigheden en tenslotte moet de Groenlandse identiteit worden beschermd. Doel van *The Red House* is het creëren van arbeidsplaatsen, met name voor Oost-Groenlanders met sociale problemen. Het project biedt deze mensen de mogelijkheid te reïntegreren in de maatschappij.

Alcoholwalm

De zon staat hoog aan een helderblauwe hemel. Rond de zonneschijf tekent zich een halo af. "*Slecht weer op komst*", beweren de Groenlanders, "*over 24 uur zal het regenen.*" Ik loop via het uitgesleten paadje omhoog naar ons huis, tussen de buurhuizen door. Moet me bukken voor een waslijn. Ik ruik het wasmiddel, een vaag bloemengeurtje in deze ijzige omgeving. Op het terras van ons huis zitten Asser en Robert op een houten bankje in de zon. Als ik het trapje opklim komt Asser naar me toe. Een alcoholwalm slaat me in het gezicht. Zojuist heeft hij bericht gekregen dat zijn oudste broer zich heeft verhangen. Ik zie sporen van tranen op zijn gezicht. Hij kijkt me aan en begint een verhaal in het Groenlands waar ik geen touw aan vast kan knopen. Hij draait zich om naar Robert en zegt iets tegen hem. "*Asser wil dat ik je vertel dat hij zojuist besloten heeft nooit meer een druppel alcohol aan te raken*", zegt Robert in het Engels. "*Hij heeft net drie flesjes bier kapot gesmeten.*" Ik kijk weer naar Asser, zie nu inderdaad dat hij niet heeft gedronken. De walm moet dus afkomstig zijn van de kapotte bierflesjes, waarvan de scherven op de grond getuigen. Ik geef de jongen een knuffel en op zijn verdrietige kop verschijnt een ondeugend lachje. "*Asavakkid – I love you!*" Hij gaat nog harder lachen en geeft me een por in mijn zij. "*Uloqatserpua, I'm sorry!*"

Schoonmaak

Op het eerste oog lijkt Tasiilaq een Scandinavisch stadje. Vrolijk gekleurde huisjes staan tegen een Groenlandse achtergrond geplaatst van indrukwekkend spitse bergtoppen, ijsbergen en een subarctische vegetatie. Bij nadere inspectie volgt er voor de toerist daarop echter vaak een anticlimax. De romantisch aandoende mistflarden boven de fjord blijken afkomstig van de rokende vuilstort. Afval ligt overal, behalve in de groene vuilnisvaten die door de gemeente zijn geplaatst. Op het pleintje voor de supermarkt heeft een groepje dronken stadsbewoners zich verzameld.
En dan te bedenken dat hier tot begin jaren vijftig nog vrijwel uitsluitend op traditionele wijze werd geleefd. Het traditionele bestaan hield een semi-nomadisch levenspatroon in, waarbij families gedurende de korte zomers in huidententen van vangstplaats naar vangstplaats trokken. In de winter voegden de mensen zich weer in hun uitgebreide familieverband bijeen in halfondergrondse huizen. Deze huizen waren opgebouwd uit steen, plaggen en drijfhout, met een dakbedekking van huiden. Als bron van licht en warmte gebruikte men traanlampen. Na een periode van acht maanden konden de huizen weer worden verlaten. De huiden werden opgerold en mee-

genomen om als tentdoek dienst te doen.
Moeder Natuur zorgde tijdens de zomer voor de grote schoonmaak. Het afval was immers van louter organische aard en de *piteraq*, een valwind afkomstig van de ijskap die orkaankrachten kan aannemen, blies weg wat niet direct verging of wegspoelde met de regen. De *piteraq* is tevens medeveroorzaker van het huidige afvalprobleem op straat. De Groenlandse bodem is vrijwel nergens met een humuslaag bedekt, zodat men ook niet in staat is de vuilstort met een laag grond te bedekken zoals dat bij ons gebeurt. Opruimen van het zwerfafval lijkt weinig zin te hebben als de natuurkrachten het even later weer met veel geweld verspreiden.

Zeehond

Tegenwoordig leven de Oost-Groenlanders in permanente woningen, al hebben velen van hen nog altijd behoefte om 's zomers van horizon te veranderen. Ik zag veel mensen uit Tasiilaq vertrekken om familieleden op te zoeken in de rondom gelegen nederzettingen, of om langere tijd uit jagen of vissen te gaan. Een uit Tasiilaq afkomstige familie leeft steevast elke zomer in een tent op het kampeerterrein aan de rand van de stad.
De zeehond vormt van oudsher nog steeds het hoofdbestanddeel van het menu, althans bij de Groenlandse bevolking. Robbenvlees is tevens belangrijk voor het voederen van de sledehonden. Een goede jager geniet ook vandaag de dag nog een hoog aanzien. Buitenlandse gasten vergapen zich aan de opgespannen huiden, aan het zeehondenvlees dat aan stellages of op de daken te drogen hangt, aan de jagers die met hun buit aankomen of aan de vrouwen die met hun speciale vrouwenmessen de zeehonden villen.

Gebrek aan perspectief

Net zoals in andere culturen gebeurde, verloopt de binnenkomst van de West-Europese cultuur en de daarbij behorende normen en waarden niet zonder frictie. Voor een leven naar westers voorbeeld, waarvan een vertekend beeld wordt verkregen door televisieseries, muziekclips en reclames, ontbreken in deze regio de mogelijkheden. De staat biedt sociale bijstand, maar desondanks gaan veel, vooral jonge, mensen gebukt onder een gebrek aan perspectief. Vanuit de omliggende nederzettingen trekken veel jongeren naar Tasiilaq, op zoek naar werk en welvaart. Slechts weinigen slagen er daadwerkelijk in werk te vinden. Bovendien voelen ze zich door hun vertrek uit de nederzetting vaak ontheemd en verliezen ze hun sterke familieband. Alcoholverslaving, depressiviteit en een extreem hoog zelfdodingscijfer zijn het gevolg.

Tobias Ignatiussen, de grote jager (foto: Liesbeth ten Cate).

Contacten

Gedurende drie maanden heb ik samen met Asser en andere Groenlanders in een huisje aan de rand van Tasiilaq gewoond en de seizoenen zien verschuiven van een schrale lente naar een bloeiende zomer en dieprode herfst. Het hotel *The Red House* en het project nemen in de samenleving een centrale plek in. Het kostte me daarom weinig moeite om contact te leggen met de inheemse bevolking en vriendschappen op te bouwen. Dat betekent noch een overwegend positief noch een overwegend negatief beeld van de samenleving. Ik werd met uiterst vriendelijke mensen geconfronteerd, die veel lachen en je op de meest bizarre momenten "*Asavakkid*" toezeggen. Daarnaast zag ik dat die vrolijkheid soms ook een façade kan zijn. Sommige mensen zijn terechtgekomen in een negatieve spiraal, die moeilijk te doorbreken is. Na de bewuste dag waarop Asser verklaarde nooit meer te zullen drinken duurde het slechts een paar dagen voor hij weer beneveld was.

www.greenland-guide.dk
www.eastgreenland.de
www.beluga.nu

Bezoek aan de Nenets en natuurreservaat *'Nenetski'*

Govert de Groot

In september 2003 was ik in de gelegenheid om samen met mijn Deense collega Thomas Køhler van *TGK-consult* een bezoek te brengen aan de Nenets-organisatie *Yasavey* in Naryan Mar in Noord-Rusland. Daarnaast reisde ik met hem naar een tweetal Nenets-nederzettingen op de toendra. Aansluitend heb ik deelgenomen aan het symposium *Monitoring of the Pechora Sea - The present and future in Naryan-Mar* en heb ik een bezoek gebracht aan het natuurreservaat *Nenetski*. De reis werd mogelijk gemaakt door het Noorse directoraat voor Natuurbeheer en de LNV-raad van de Nederlandse ambassade in Moskou.

Ook al heb je in je achterhoofd weet van de grote milieuproblemen, toch is er niets mooiers dan het zien van de kleurrijke toendra vanaf de immense Pechora-rivier. In de verte zie ik Kleine Zwanen met hun jongen zich vet foerageren en verzamelen voor de grote reis naar hun overwinteringsgebieden, zoals onder andere Nederland.
De eerste week gaf mij de gelegenheid een beter beeld te krijgen van de situatie van de Nenets. Ondanks verwoede pogingen daartoe lukte het ons niet een van hun rendierkuddes te bezoeken. Op grond van wat ik meekreeg van de verschillende besprekingen, zoals een bestuursvergadering, kreeg ik de indruk dat *Yasavey* zich snel en voortvarend ontwikkelt. Dankzij subsidie van de Deense regering was men in staat om onder andere een eigen kantoor te openen en de eigen nieuwsbrief *Yasavey Vada* te publiceren. Vroeger was de organisatie gehuisvest in het overheidskantoor van de Nenets Autonome Okrug (NAO). Dat schiep de nodige verwarring, omdat het leek dat zij een overheidsinstelling waren. Inmiddels heeft *Yasavey*, in het kader van het Matra-KAP programma, ook subsidie gekregen van de Nederlandse ambassade in Moskou.

Olie-explotatie in de NAO (foto: Yasavey).

Olie

Voor de rendierhoudende Nenets vormt de oprukkende oliewinning een groot probleem. De Russische regering heeft zowel de NAO als Yamal aangewezen als prioriteitsgebieden voor olie- en gaswinning. Beide regio's worden in feite vanuit Moskou bestuurd en zijn maar zeer spaarzaam opengesteld voor buitenlanders. In de NAO zijn 29 oliemaatschappijen actief. 27 daarvan houden zich niet aan de wettelijke regels. Zo worden er geen afdoende maatregelen genomen om schade aan de toendra en permafrost te voorkomen en houden zij zich niet aan de afspraken die met de verschillende rendierhoudende kolchozen en coöperaties zijn gemaakt. Om een voorbeeld te noemen: elke oliemaatschappij heeft zijn eigen pijplijn en dat stelsel van buizen vormt een fysieke blokkade voor de rondtrekkende rendieren. De toegezegde door- of overgangen worden niet, of maar half, gemaakt.

Natuurreservaat *Nenetski*

Na een week optrekken met Nenets beland je in een andere wereld als je een symposium binnenstapt met wetenschappers en vertegenwoordigers van enkele welwillende oliemaatschappijen. Een groot probleem is dat de oliemaatschappijen - maar ook de verschillende wetenschappers - hun verzamelde gegevens over hoe de natuur en het milieu er voorstaan voor zich houden. Het Noorse directoraat voor Natuurbeheer probeert, met de hulp van het Nederlandse RIZA, tot een plan te komen voor een inventarisatie van de flora, fauna en de ecologische gevolgen van de olie-exploitatie in de NAO. De vertegenwoordigers van het Noorse directoraat stelden dat je de olie-exploitatie en de economische ontwikkeling van de NAO niet tegen kunt houden, maar door een goede inventarisatie krijg je wel een inzicht wat de ecologisch kwetsbare of voor rendierhouders belangrijke gebieden zijn. Ik heb het belang hiervan onderstreept.
Er moet nog veel werk verzet worden en het is de vraag of de Russen wel willen dat er een goede inventarisatie van het gebied wordt gemaakt.

Ik vraag me af of de jonge zwanen op de Pechora-rivier in hun nog deels donzen verenpak op tijd klaar zullen zijn voor de lange reis - nu het al sneeuwt en vriest.

Alaska

Op 19 maart 2003 verwierp de Amerikaanse Senaat met 52 tegen 48 stemmen het voorstel van president Bush om olie-exploitatie in het *Arctic Wildlife* reservaat in Alaska toe te staan. Daarmee is de energiepolitiek van Bush een gevoelige slag toegebracht. Het is niet uitgesloten dat het Congres in april alsnog toestemming verleent voor de boringen.

www.northern.org
www.savearcticrefuge.org

ICC

In augustus 2002 werd in de plaats Kuujjuaq, in de Inuit-regio Nunavik te Canada de negende algemene vergadering van de *Inuit Circumpolar Conference* (ICC) gehouden. Inuit-delegaties uit Alaska, Canada, Groenland en Rusland vierden daarbij de 25ste verjaardag van hun organisatie. Sheila Watt-Cloutier uit Nunavik volgde de Groenlander Aqqaluk Lynge op als voorzitter van de ICC.

Protest in Nuuk

In Nuuk, de hoofdstad van Groenland, hebben op 14 maart zo'n 400 mensen geprotesteerd tegen de ondertekening van de overeenkomst tussen de regeringen van de Verenigde Staten, Denemarken en Groenland. De overeenkomst betreft de terugkeer van de inwoners van Uummannaq schiereiland vlakbij de Amerikaanse Luchtmachtbasis Thule naar Inughuit. De demonstratie was georganiseerd door Inuit Circumpolar Conference, Hingitaq 53 en Inuit Youth International. De Deense minister van Buitenlandse Zaken, Per Stig Møller, ontving eerder een anonieme brief met de tekst: *"Als u naar Groenland komt, schiet ik u neer"*.

foto: Jokum Nielsen

Het parlementslid en voorzitter van ICC-Groenland Aqqaluk Lynge zei in zijn speech voor het parlementsgebouw: *"Wij eisen respect voor de rechten van de inheemse volken en eisen dat de Groenlandse defensie-overeenkomst van 1951 door een nieuwe wordt vervangen"*.

www.nunatsiaq.com
www.inuit.org

Canuit, *Canadian Eskimo Art* houdt ook dit jaar weer op tweede Paasdag - 21 april - haar **Open Dag**, van 10.00 tot 16.00 uur. Adres: F. D. Rooseveltlaan 116, 5625 PD Eindhoven, tel. 040-2415806, info@canuit.com, **www.canuit.com**

'Al Ga Je Eraan Kapot! Het leven van vredesactivist Kees Koning' is een omvangrijk en gedetailleerd levensverhaal geworden. De schrijver, Gerard van Alkemade, was zelf ook vaak getuige van of deelnemer aan de protesten van wijlen Kees Koning. In het schrijven van dit boek heeft hij heel wat uurtjes zitten. Vanwege de huidige oorlog in Irak is deze biografie zeer op zijn plaats. Kees was immers verscheidene keren in Irak, uit protest tegen de vorige Golfoorlog. Het boek gaat ook in op zijn verzet tegen de Nederlandse laagvliegoefeningen boven de Innu-Indianen in Oost-Canada. Voor mijn

Volkel 12 oktober 1992. (foto: Leo de Groot)

geestesoog zie ik nog duidelijk hoe hij en andere actievoerders deelnamen aan een vergadering met de Innu waarop de plannen werden besproken om op 12 oktober 1992 (Columbusdag) de landingsbaan van Volkel te bezetten. Uitgeverij Papieren Tijger, €20,-, 280 blz., ISBN 90 6728 142 5, **www.stelling.nl/pt**

Rugzaktip 1: Een wat late ontdekking van mij is het boek **De laatste reis van de Karluk** van W. Laird MacKinlay. Oorspronkelijk uitgegeven in 1976 verscheen het boek pas in 2000 in het Nederlands.

Het Inuit-gezin aan wiens jagerskwaliteiten de overlevenden hun leven voor een groot deel te danken hadden.

McKinlay was 25 jaar oud toen hij in 1913 als meteoroloog deelnam aan een wetenschappelijke Noordpoolexpeditie van de Canadese ontdekkingsreiziger Vilhjalmur Stefansson. Het is de tijd dat er nog steeds delen van de wereld "onontdekt" waren. De expeditie bleek, op enkele Inuit na, slecht voorbereid en uitgerust. De expeditie duurde van 1913 tot 1918. Het boek geeft een andere kijk op Stefansson. Uitgeverij Bosch & Keuning, €18,90, 192 blz., ISBN 90 2460 585 7, gewicht: 334 gram.

Rugzaktip 2: **Een Afrikaan op Groenland,** van Téété-Michel Kpomassie is als Rainbow Pocket nr. 647 opnieuw verschenen. Het is een van de boeiendste boeken die ik ooit heb gelezen. Kpomassie (Togo, 1941) raakte al op jonge leeftijd gefascineerd door Groenland. Na een zwerftocht van acht jaar door Afrika en Europa, arriveert hij in 1965 eindelijk op Groenland. Zijn verblijf duurt zestien maanden. Uitgeverij Muntinga, €13,00, 307 blz., ISBN: 90 4170 386 1, gewicht: 262 gram. **www.rainbow.nl**
De Pandora pocketuitgave van dit boek, uit 1998, is voor €5,00 bij Antiquariaat Moby Dick in Noordwijk te verkrijgen.

In het Amerika Museum te Cuijk is tot 1 november 2003 de tentoonstelling **"Als sneeuw voor de zon... De Inuit van Noord-Canada"** te zien. Het museum heeft een grote collectie voorwerpen die vooral door missionarissen zijn verzameld. De huidige situatie van de Inuit in Canada komt in de tentoonstelling maar mondjesmaat aanbod. De samenstellers gaan onder andere in op de invloed van de arctische omstandigheden op het dagelijks leven van de Inuit, het gebruik van natuurlijke omgeving, het religieuze en maatschappelijke leven, de kunstnijverheid, speelgoed en taal.

Grotestraat 62, Cuijk, tel. 0485-316221. Openingstijden: van dinsdag tot en met vrijdag van 10.00 tot 16.30 uur, en op zondag van 13.00 tot 16.30 uur. Op maandagen, zaterdagen, feest- en gedenkdagen is het museum gesloten.
www.amerikamuseum.nl